

УДК 378:147:004

В.В. Глазков,

здобувач кафедри управління навчальним закладом Міжрегіональної Академії управління персоналом

ГРОМАДЯНСЬКА КУЛЬТУРА СТУДЕНТІВ ЯК ПРІОРИТЕТ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВНЗ

Глазков В.В.,

ГРОМАДЯНСЬКА КУЛЬТУРА СТУДЕНТІВ ЯК ПРІОРИТЕТ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВНЗ

У статті порушується проблема формування громадянської культури у студентів вищих навчальних закладів, розглядаються можливі умови вирішення даної проблеми. Шляхом міркувань і результатів досліджень визначено комплекс дій і заходів, які можуть бути спрямовані на успішне формування громадянської культури студентів під час позааудиторної діяльності вищого навчального закладу.

Ключові слова: громадянська культура, патріотизм, національні знання, емоційно-вольова сфера людини, емоційна захищеність.

Glazkov V.V.,

STUDENTS' CIVIL CULTURE AS PRIORITY OF EXTRACURRICULAR ACTIVITY AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

The article deals with the problem of development of university students' civil culture, examines possible ways of solving the following problem. According to the ideas and research findings, it is identified a set of actions and measures that could be available to the successful development of students' civil culture during extracurricular activities at higher educational institution.

Key words: civil culture, patriotism, national knowledge, emotional and volitional environment of a person, emotional security.

Глазков В.В.,

ГРАЖДАНСКАЯ КУЛЬТУРА СТУДЕНТОВ КАК ДОМИНАНТА ВНЕАУДИТОРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВУЗа

В статье поднимается проблема формирования гражданской культуры у студентов высших учебных заведений, рассматриваются возможные условия решения данной проблемы. Путем рассуждений и результатов исследований определен комплекс действий и мероприятий, которые могут быть направлены на успешное формирование гражданской культуры студентов во время внеаудиторной деятельности высшего учебного заведения.

Ключевые слова: гражданская культура, патриотизм, национальные знания, эмоционально-волевая сфера человека, эмоциональная защищенность.

Важливим чинником суспільства є освітнє середовище, до якого входить сукупність соціально цінних для людини обставин. Незаперечно важливим є формування громадянської культури, що передбачає створення системи таких взаємин між людьми, які стимулюють певне ставлення особистості до себе й інших людей, до суспільства, навчання і праці. З огляду на досвід поколінь і соціумів, громадянська культура — безперервний процес, психологічна сутність якого полягає у переході особистості з одного стану в інший, інтеграції зовнішнього досвіду у ставленні до неї у внутрішній психічний план, в її переконання, установки, поведінку. Наслідки культури особистості, зокрема громадянської культури, залежать від того, наскільки системно

у процесі виховання поєднуються емоційно-чуттєва та вольова сфери людської психіки з поведінкою особистості у соціумі.

Метою даної статті є аналіз процесу формування громадянської культури у контексті поза аудиторної діяльності вищого навчального закладу. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких конкретних завдань: 1) проаналізувати наукові дослідження, з яких було розпочато вивчення даної проблеми; 2) узагальнити поняття «громадянська культура»; 3) з'ясувати значення позааудиторної діяльності вищого навчального закладу для формування громадянської культури у студентів; 4) виокремити умови успішного формування громадянської культури.

Під час написання статті були використані теоретичні методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури, здійснений з метою визначення стану розробленості досліджуваної проблеми; системно-структурний аналіз, використаний для уточнення базових понять дослідження; синтез, порівняння, узагальнення, систематизація застосовані для визначення необхідних компонентів формування громадянської культури.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на засадах системного підходу в дослідженні суспільних процесів та явищ; філософських положеннях про природні, соціальні і системні якості суспільних явищ; ідеї моделювання у науковому пізнанні суспільних процесів та явищ; ідеї особистісно-розвивального підходу щодо організації педагогічного процесу загальноосвітньої школи. Теоретичну основу дослідження склали також концептуальні положення загальнодержавних нормативних документів, у яких відбито основні ідеї громадянської освіти: Конституція України, Закон України «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Концепція громадянської освіти в Україні, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті.

Варто зазначити, що в основі формування громадянської культури лежить система взаємостосунків між людьми, які завжди мають суб'єктно-суб'єктний характер. Формування громадянської культури реалізується у процесі соціальних взаємодій, що знову ж таки передбачає певні комунікативні стосунки (Ю.К. Бабанський, 1982). Наявність їх — результат поведінки суб'єкту у певній соціальній ситуації.

Наразі пріоритетом державної політики у розвитку вищої освіти в Україні є заміна авторитарно-дисциплінарної моделі навчання і виховання на особистісно орієнтовану, що передбачено Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті. Її сутнісними ознаками є навчання і виховання особистості з максимальною індивідуалізацією, створення сприятливих умов для саморозвитку і самонавчання особистості, осмислене визначення можливостей і життєвих цілей, наближення вищої освіти до нагальних індивідуальних та суспільних потреб. Тому набуває першорядного значення формування громадянської культури у студентської молоді як у процесі фахової підготовки, так і у позааудиторний час. Позааудиторні виховні заходи суттєво сприяють поглибленню знань студентів з історії та культури народу, його традицій, формування громадянської культури та патріотичних поглядів, переконань та почуттів, відповідної поведінки.

Зазначимо, важливе місце у вихованні, зокрема цінностей громадянської культури, займає залучення студентів вищого навчального закладу до масових заходів національно-громадянського змісту. Значущість цих масових заходів у тому,

що вони охоплюють переважну більшість студентів, мають емоційний взаємовплив. Найбільш поширені масові заходи з тематики національно-громадянського та національно-патріотичного виховання студентів — це відзначення державних, релігійних та традиційних свят, знаменних подій у житті освітньої громади, проведення читачьких конференцій, тематичних зустрічей з видатними людьми, вечорів запитань і відповідей, тижнів з різних навчальних предметів, конкурсів, олімпіад, етнофестивалів, виставок тощо. Такі заходи сприяють утвердженню громадянської культури, співпричетності до важливих подій, що засвідчує участь студентів в організації загальнодержавних свят — Дня Незалежності, Дня знань, Дня захисника Вітчизни, Свята Перемоги та ін. Найбільш масовими є загальноуніверситетські, загальноінститутські вечори, присвячені Дню університету, Дню факультету, Дню студента, Дню науки та ін. Важливо, що такі заходи проходять в атмосфері особистої причетності до обговорюваних проблем. У них студенти виступають активними організаторами й учасниками, зокрема: запрошують гостей, готують виставкові експозиції, демонструють авторські відеофільми про свій навчальний заклад, факультет, кафедри. Мета такої позааудиторної роботи полягає у вихованні поваги й гордості за свій навчальний заклад. До Дня рідної мови проводяться тижні, у межах яких відбуваються вікторини на краще знання української мови та літератури, життєвого і творчого шляху видатних українських письменників і поетів. Питання вікторини допомагають студентам продемонструвати знання рідної мови й рівень володіння культурою мовлення у різних сферах: навчальній, науковій, діловій, міжособистісній. Для допитливих і небайдужих до різних видів і жанрів мистецтва проводяться краєзнавчі або культурологічні вікторини. Студенти беруть у них активну участь: готують сценарії та наочність, збирають інформаційні матеріали, підбирають призи тощо. Отже, ці та інші форми позааудиторної роботи сприяють не лише знайомству студентів з різними жанрами театрального та музичного мистецтва, а й формують естетичні смаки, викликають позитивні емоції та громадянські почуття. Показником ефективності позааудиторних масових форм роботи є успішне формування громадянської культури студентської молоді, активність учасників, емоційний вплив (О.І. Воропай, 1993).

Досвід виховної практики доводить, що серед групових форм формування громадянської культури зі студентською молоддю найбільш популярними є бесіди, зустрічі, диспути, «круглі столи», вечори запитань і відповідей, літературно-музичні композиції, гуртки за інтересами, студії естетичного розвитку, обговорення радіо- і телепередач, новинок преси, акції милосердя, соціокультурна пошукова діяльність, заочні подорожі,

етнографічні експедиції, екскурсії і походи історико-культурними місцями рідного краю тощо.

Формування громадянської культури у позааудиторний час у студентів також здійснюється під час засвоєння ними історичного матеріалу про героїчне минуле українського народу, його прагнення до зміцнення могутності рідної держави. Для надання цьому процесу емоційного характеру бажано використовувати яскраво насичений, фактологічний матеріал, позитивні приклади патріотизму та громадянності відомих історичних і політичних діячів, письменників, героїв національно-визвольних змагань. Зустрічі з такими героями (ветеранами воєн, праці, ученими-істориками, письменниками, поетами, художниками, громадськими і політичними діячами) мають неабиякий вплив на громадянську культуру студентів, особливо, коли видатні люди є земляками студентів або ж співробітниками вищого навчального закладу. У ході зустрічей відбувається оцінювання історичних явищ на основі принципів історичної достовірності, науковості, гуманізму, доброчинності, а також з позицій забезпечення взаємозв'язку між поколіннями. У студентів необхідно акцентувати увагу на питаннях про вагомий внесок нашої країни у світовий розвиток науки, культури, різних галузей сучасного виробництва. Під час таких зустрічей студенти знайомляться зі своїми сучасниками, які стали взірцями сформованої громадянської культури, служіння соціуму. Громадянські звичаї таких видатних особистостей дають можливість студентам реально пережити почуття причетності до здобутків своєї нації.

Незаперечною є позиція про те, що важливу роль у позааудиторній виховній роботі відіграють дискусії, як спонтанні, викликані суспільними подіями, повідомленнями ЗМІ, так і спеціально організовані, до яких слід ретельно підготуватися: визначити тему, відібрати питання для колективного обговорення, щоб студенти опрацювали відповідні літературні джерела, продумали свої виступи і повідомлення. Лише за такої підготовки дискусії матимуть бажані результати. Під час дискусій формується культура мислення й культура мовлення, логіка студентів, виявляються їхні інтелектуальні здібності, відбуваються зміни поглядів на суспільно-політичні і соціокультурні явища, переоцінка цінностей, а разом з тим вони замислюються над власною життєвою та громадянською позицією (І.Д. Бех, 1998).

Особливе місце у виховному процесі займає образотворче і декоративно-прикладне мистецтво, що зумовлено специфікою його образів та впливом на почуття молодої людини. Візуально сприйнятті статичні твори живопису, графіки, скульптури та декоративно-ужиткові вироби найбільш чітко фіксуються у пам'яті студентів, сприяють формуванню у них почуття прекрасного, адекватного ставлення до дійсності, розвивають

художньо-естетичні смаки (Концепція сучасного українського виховання, 1996; В.Г. Кузь, 1993).

Зазвичай суттєво об'єднують студентську молодь «круглі столи», які не обмежуються власними поглядами у пошуках істини. Організація «круглих столів» передбачає попереднє визначення теми для обговорення та кола проблемних питань, тоді учасники демонструють свій інтелектуальний рівень, знання теми й перспективи її розвитку.

Безперечно, творчий потенціал студентів найбільш яскраво реалізовується у гуртках за інтересами, провідними завданнями яких є: виховання фізично й морально здорової людини; засвоєння духовних цінностей, ідеалів культурних традицій, етичних норм поведінки; формування естетичної та громадянської культури; створення атмосфери емоційної захищеності, любові і взаємоповаги; збереження родинних традицій та реліквій, вивчення родоводу, звичаїв, обрядів свого народу і народів, що населяють Україну; удосконалення української мови й шанування культурно-історичної спадщини; вивчення національної літератури та мистецтва тощо. Психологами доведено, що природні здібності особливо розкриваються у творчій праці, набуті навички вдосконалюються у процесі діяльності. Тому важливо постійно розкривати творчий потенціал студентів, залучаючи їх до роботи у гуртках декоративно-прикладного мистецтва, у студії вокалу, народного та сучасного танцю, спортивних секціях, фольклорно-етнографічних колективах, театральних, поетичних клубах, спілках журналістів та фоторепортерів. Результативність таких форм позааудиторної роботи — це звітні концерти й виставки, перемоги на універсиадах, статті та репортажі в університетському часописі, авторські програми на місцевому телебаченні тощо.

Для формування громадянської культури у позааудиторний час великого значення набувають мандрівки духовно-культурними місцями України, якщо б вони стали систематичними для студентів. Прикладом таких місць можуть стати історико-архітектурні пам'ятки м. Києва (XI–XX ст.), зокрема заповідники «Софія Київська» та «Києво-Печерська Лавра», що занесені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО; Почаївська Лавра (XVI–XIX ст.); ландшафтний парк «Софіївка» (XVIII–XIX ст.) в м. Умань; історико-архітектурні пам'ятки багатьох національних культур (XII–XX ст.) у м. Кам'янець-Подільський; історико-культурні пам'ятки м. Вінниці (XVIII–XX ст.) тощо.

Звісно, позааудиторні форми виховання студентської молоді є надзвичайно важливими з погляду формування громадянської культури та патріотичних почуттів, водночас, вони є доступними, бо не вимагають особливих умов щодо їх організації і проведення, а також достатньо ефективними за умови кваліфікованого педагогічного керівництва з боку викладачів вищого навчального закладу

Водночас доцільно зауважити, що успішне формування громадянської культури у студентів у позааудиторний час залежить від інтеграції мистецтвознавчо-краєзнавчих матеріалів у навчальний процес ВНЗ (на рівні змісту або окремих елементів лекцій, семінарських, практичних занять гуманітарної, мистецтвознавчо-педагогічної, суспільствознавчої спрямованості). Збагачення традиційних розділів навчальної програми змістом громадянського наповнення забезпечує захопленість студентів проблемою формування громадянської культури у соціумі, а звернення до нетрадиційних форм роботи і використання специфічних методів навчання сприяє успішності й результативності у формуванні громадянської культури. Більшість викладачів вищого навчального закладу як пріоритет визначають позааудиторну форму роботи зі студентами, що відіграє важливу роль у формуванні громадянської культури у студентів.

Враховуючи вище сказане, можемо зробити певні висновки. Використовуючи системний підхід у побудові концепції особистісного розвитку (В. Афанасьєв, І. Бекешкіна, В. Ганжін, В. Ільїн, В. Костів, В. Кузьмін, О. Леонтєв, В. Станкевич, Д. Узнадзе та інші), формуванні громадянської культури особистості, ми спирались на ґрунтовні розробки ідеї громадянського виховання (Г. Ващенко, М. Грушевський, М. Костомаров, А. Макаренко, С. Русова, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, К. Ушинський).

Незаперечним є визначення громадянської культури — це глибоке усвідомлення своєї належності до певної держави, почуття громадянської гідності, відповідальності й обов'язку, здатність рішуче відстоювати суспільно-державні цілі у складних ситуаціях. Визначальними характеристиками громадянської культури є: патріотизм, правосвідомість, політична освіченість, моральність, трудова активність.

Таким чином, позааудиторна діяльність вищого навчального закладу дає можливість сформувати кращі моральні й вольові якості, які є потужним засобом у формуванні громадянської культури студента. Успішне формування громадянської культури у студентів забезпечують, зокрема, такі педагогічні умови: орієнтація студентів на ідеал сучасного фахівця як носія цінностей соціуму та нації, окрім фахових знань, умінь і навичок, рис громадянина-патріота; усвідомлення студентами виховних можливостей змісту соціально-гуманітарних дисциплін; забезпечення активності студентів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін та підготовки і проведення позааудиторних виховних заходів; готовність викладачів реалізувати виховний потенціал соціально-гуманітарних дисциплін щодо формування громадянського виховання у студентів та успіху у власній життєвій та професійній самореалізації.

Аналіз теоретичних джерел, педагогічної практики дає можливість зробити висновок про те, що цілісний процес формування громадянської культури студентської молоді під час позааудиторної діяльності вищого навчального закладу не був предметом спеціального вивчення в українській педагогічній науці. Усвідомлення об'єктивної потреби у пошуках ефективних шляхів формування громадянської культури студентської молоді, недостатня розробленість цієї проблеми в теоретико-методологічному аспекті зумовили вибір тем для подальших досліджень: удосконалення моделі громадянської культури студента вищого навчального закладу, її експериментальна перевірка; удосконалення перспективних шляхів формування громадянської культури студентів; психолого-педагогічна діагностика і корекція рівня сформованості окремих громадянських якостей; розробка методичних рекомендацій.

ДЖЕРЕЛА

1. *Бабанский Ю.К.* Избранные педагогические труды / Ю.К. Бабанский. — М.: Педагогика, 1982. — 560 с.
2. *Бех І.Д.* Особистісно зорієнтоване виховання: [наук.-метод. посібник] / І.Д. Бех. — К.: ІЗМН, 1998. — 204 с.
3. *Вишневський О.І.* Сучасне українське виховання: Педагогічні нариси / О.І. Вишневський. — Львів: Львів. обл. наук.-метод. ін-т освіти та Львів. обл. пед. тов-во ім. Г. Ващенка, 1996. — 238 с.
4. *Воропай О.І.* Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис / О. Воропай. — К.: Оберіг, 1993. — 590 с.
5. *Кузь В.Г.* Основи національного виховання: Концептуальні положення / В.Г. Кузь, Ю.Д. Руденко, З.О. Сергійчук; [за ред. В.Г. Кузя]. — К.: Інф. вид. центр «Київ», 1993. — Ч. I. — 152 с.
6. *Мартинюк І.В.* Національне виховання. Теорія і методологія: [метод. посіб.] / І.В. Мартинюк. — К.: ІСДО, 1996. — 160 с.
7. *Сухомлинський В.О.* Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. — К.: Рад. шк., 1977. — (Вибрані твори: у 5 т. / В.О. Сухомлинський; Т. 3. — С. 7–279).
8. *Фіцула М.М.* Педагогіка: [навч. посіб. для студ. вищих пед. закладів освіти] / М.М. Фіцула. — Тернопіль, 1997. — 342 с.
9. Конституція України [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

10. Закон України «Про вищу освіту» [Електрон. ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>
11. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) [Електрон. ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>
12. Концепція громадянської освіти в Україні [Електрон. ресурс]. — Режим доступу : <http://library.kr.ua/women.html/pgovuinndx.html>
13. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті [Електрон. ресурс]. — Режим доступу : <http://univd.edu.ua/index.php?id=99&lan=ukr>

REFERENCES

1. Babanskiy Yu.K. Izbrannyye pedagogicheskiye trudy / Yu.K. Babanskyi. — M. : Pedagogika, 1982. — 560 p.
2. Bekh I.D. Osobystisno zorientovane vykhovannia : [nauk.-metod. posibnyk] / I.D. Bekh. — K. : IZMN, 1998. — 204 p.
3. Vyshnevskiy O.I. Suchasne ukrainske vykhovannia : Pedahohichni narysy / O.I. Vyshnevskiy. — Lviv : Lviv. obl. nauk.-metod. in-t osvity ta Lviv. obl. ped. tov-vo im. H. Vashchenka, 1996. — 238 p.
4. Voropai O.I. Zvychai nashoho narodu: Etnohrafichni narysy / O.I. Voropai. — K. : Oberih, 1993. — 590 p.
5. Kuz V.H. Osnovy natsionalnoho vykhovannia: Kontseptualni polozhennia / V.H. Kuz, Yu.D. Rudenko, Z.O. Serhiichuk ; [za red. V.H. Kuzia]. — K. : Inf. vyd. tsentr «Kyiv», 1993. — Ch. I. — 152 p.
6. Martyniuk I.V. Natsionalne vykhovannia. Teoriia i metodolohiia : [metod. posib.] / I.V. Martyniuk. — K. : ISDO, 1996. — 160 p.
7. Sukhomlynskyi V.O. Sertse viddaiu ditiam / V.O. Sukhomlynskyi. — K. : Rad. shk., 1977. — (Vybrani tvory : u 5 t. / V.O. Sukhomlynskyi; T. 3. — P. 7–279).
8. Fitsula M.M. Pedahohika : [navch. posib. dlia stud. vyshchychk ped. zakladiv osvity] / M.M. Fitsula. — Ternopil, 1997. — 342 p.
9. Konstytutsiia Ukrainy [Elektron. resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
10. Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” [Elektron. resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
11. Derzhavna natsionalna prohrama «Osvita» (Ukraina XXI stolittia) [Elektron. resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.
12. Kontseptsiiia hromadianskoi osvity v Ukraini [Elektron. resurs]. — Rezhym dostupu : <http://library.kr.ua/women.html/pgovuinndx.html>.
13. Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI stolitti [Elektron. resurs]. — Rezhym dostupu : <http://univd.edu.ua/index.php?id=99&lan=ukr>.

*Рецензент — доктор педагогічних наук, професор Н.М. Чернуха
Прийнято до друку — доктор педагогічних наук, професор Н.М. Чернуха*

УДК 378:796.01

А.В. Сергієнко,

викладач естрадного вокалу кафедри співів та диригування Інституту культури
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ЦІННІСНИЙ ПРІОРИТЕТ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Сергієнко А.В.,

ЦІННІСНИЙ ПРІОРИТЕТ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Статтю присвячено пріоритету формування естетичної культури майбутнього фахівця під час навчання у вищому навчальному закладі, який може бути взятий за основу при дослідженні процесу формування фахової естетичної культури спеціалістів у навчальному середовищі. Узагальнено визначення виховного середовища, навчально-виховного середовища. Сформульовано узагальнене визначення культурно-освітнього середовища і розкрито роль